

Jiráček, Jiří

[Man, Oldřich; Velíšková, Oxana. Odborné lexikální minimum: (ruských fyzikálních textů z oboru elektřiny)]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1969, vol. 18, iss. A17, pp. 179-181

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101071>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Dostalo se i na syntax; oba referáty se týkaly souvětí: J. Bauer (Brno) *K specifickým rysům ve stavbě lužickosrbského souvětí* (s disk. příspěvky Z. Topoliňské a H. Schustera-Sewce) a K. Polański (Kraków) *Parataktyczne połączenia zdaniowe w języku górnołużyckim* (s disk. příspěvky Z. Topoliňské a J. Bauera). Nepřímo sem spadají i některé výklady z okruhu etymologického, protože H. Schuster-Sewc a zejm. Fr. Kopečný věnovali ve svých citovaných referátech velkou pozornost mluvnickým slovům.

Sborník je vzorně zredigován (postrádáme jen informaci o tom, které referáty nebyly na konferenci předneseny, takže pak není jasné, proč se k nim nerozvinula diskuse; proto na to v naší zprávě výslovně upozorňujeme), přes obtížnou mnohojazyčnou sazbu dobře vykorigován a pěkně vytištěn. Škoda, že nebyl opatřen rejstříkem; při bohatém obsahu příspěvků by to přispělo k orientaci uživatele.

Dodejme, že konference, jejíž jednání je ve sborníku shrnuto, byla výborně organizována. Jejím pořadatelům se podařilo vytvořit velice srdečné a dělné ovzduší. Měla jen jednu vadu — jako většina konferencí: příliš bohatý program, který nebylo možno v krátkém čase do hloubky zvládnout. Účastníci neměli také předem k dispozici teze referátů. Proto byla diskuse někdy značně omezená a nedotkla se všech aktuálních otázek. Teprve z písemného znění referátů ve sborníku bude možno vytěžit celé bohatství myšlenek, podnětů i konkrétních výsledků, které přinášejí. Mají různou povahu i různou úroveň: jsou zde referáty programové, pokusy o zobecnění a široký srovnávací pohled, a vedle toho referáty podávající výsledky minuciózní analýzy některých otázek na širším nebo užším materiálu, referáty informující o problematice probíhající nebo plánované větší práce aj. Široká účast slavistů (a to se jich ještě mnoho nemohlo zúčastnit) i širší problematiky svědčí o rozkvětu a aktuálnosti bádání v sorabistice.

Jaroslav Bauer

Oldřich Man, Oxana Velišková: Odborné lexikální minimum (ruských fyzikálních textů z oboru elektřiny). Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1967, 150 stran.

Mezi učebními texty Karlovy university vydalo SPN skriptum, které má pomoci při zvládnutí odborného ruského lexika ve společném základu na vysokých školách nefilologického směru, konkrétně na fakultě matematicko-fyzikální. Bude ovšem vhodné využít ho i na elektrotechnických fakultách VUT. Skriptum je určeno pro samostatné studium (viz s. 5) a tím jeho důležitost při nepovinné výuce ruštiny zvlášť vynikne.

Jde o práci vskutku aktuální a potřebnou. V minulých letech vyšlo sice již — vesměs v cizině — několik tzv. minimálních slovníků,¹ avšak to jsou minimální slovníky obecné slovní zásoby. Odborné lexikon zůstalo v tomto ohledu většinou stranou lexikologického bádání a lexikografického zpracování. Teprve v r. 1967, tedy současně s recenzovaným dílem, vyšel v SSSR první a v r. 1969 další minimální slovníček odborné slovní zásoby, týkající se však angličtiny.² Uvážíme-li, že u nás dosud tiskem nevyšly minimální slovníky ani obecné slovní zásoby (existují pouze soupisy slov určené pro autory učebnic), můžeme souhlasit s autory Odborného lexikálního minima (dále jen OLM), že předkládají „první pokus o zpracování odborného lexikálního minima“.

OLM je založeno na bohaté excerpci; bylo shromážděno 100 tisíc excerpt získaných ze tří učebnic fyziky (se zaměřením na elektřinu). Při zpracování postupovali autoři podle jistých zásad, které vyzložili na s. 6—17.³ Na dalších stránkách (s. 19—146) následuje

¹ Např. O. Hermenau, *Wortschatzminimum für den Russischunterricht*, Berlin 1960. Pro západoevropské jazyky byly v SSSR vydány: *Словарь-минимум по немецкому языку для средней школы* pod red. J. D. Salistry a I. Bogdanovoj, *Словарь-минимум по английскому языку*, sestavili: Z. N. Cvetkova, B. F. Korndorf, D. C. Ivenskaja, a *Словарь-минимум по французскому языку*, sestavili L. S. Andrejevskaja, V. Levenstern a O. A. Karlovič — všechny tři vyšly v Moskvě v r. 1955.

² V. L. Kočanina a R. Je. Sterinzat, *Словарь-минимум по английскому языку для средних специальных учебных заведений*, Moskva 1967, 96 stran; A. M. Maslova a Z. I. Vajnsťejn, *Словарь-минимум по английскому языку для студентов медицинских вузов*, Moskva 1969, 46 stran.

abecední rusko-český slovník, seznam základních fyzikálních jednotek (s. 147) a skriptum uzavírající soupis základních slovtvorných elementů (s. 148–150).

Slovník obsahuje kol 3500 slovníkových jednotek, tj. slov v určitém významu; heslových slov je 1850. Cíl OLM je na rozdíl od Hermenauovy práce kombinovaný: čtecí (receptivní osvojení) a současně aktivně mluvní (reproduktivní osvojení). Proto autoři vyčlenili ve slovníku aktivní slovní zásobu, kterou označují křížkem. Aktivních slovníkových jednotek je celkem 1600. Tato relace (zhruba 1 : 1) se mi nezdá být právě nejtěšnější. Domnívám se, že by poměr slov určených k aktivnímu (reproduktivnímu) a k pasivnímu (receptivnímu) osvojení měl být příznivější počtu slov určených k pasivnímu osvojení.

Do OLM zařadili autoři vlastní termíny z oblasti fyziky typu *катод, зарядить*, avšak bohužel nikoli všechny, chybí např. *флуоресценция*, dále zařadili tzv. nevlastní termíny typu *течение*, tj. slova mající v jednom oboru (v našem případě ve fyzice) ustálený význam, ale v jiném oboru nebo v běžném jazyce význam jiný, a konečně obecně vědecká slova typu *положение, соответствие, воображаемый, обусловить*, tj. výrazy charakteristické pro styl odborného vyjadřování vůbec, funkčně zaměřené na pojmy související s uváděním termínů do určitých souvislostí v odborné výpovědi. Částečně je zastoupena také okazionální složka vlastní odborné slovní zásoby, tj. slova, která sama o sobě nemají terminologický význam, ale mohou příležitostně v určitých spojeních tvořit s termínem terminologický celek, např. *количество* — množství, počet; *к. движения* — hybnost. Co se týče slovních druhů, jsou do OLM zařazena pochopitelně především substantiva, dále adjektiva, v poměrně značném počtu rovněž slovesa a konečně několik adverbii (např. *бесконечно*).

Kritéria výběru slov OLM se liší od jiných typů LM. Hlavním kritériem pro výběr termínů je jejich systémová platnost. Na dalších místech uvádějí autoři kritérium syntagmatické vázanosti slova (neboli konfigurační schopnosti), kritérium slovtvorné, komparační, kritérium mnohoznačnosti a konečně kritérium frekvenční. Překvapuje, že kritérium frekvenční kladou autoři až na poslední místo. Za správné považují, že slovník zdůrazňuje lexikálně sémantickou vázanost slov, takže obsahuje vlastně i minimum odborných slovních spojení, srov. např. heslo *закон*.

Z uvedeného lze dedukovat, že autoři přistupovali k sestavení OLM po důkladné přípravě, zodpovědně a s bohatými zkušenostmi v lexikografické práci, což osvědčil zejména O. Man, jeden z hlavních autorů dvou zdařilých rusko-českých odborných slovníků.⁴

Tím ovšem nechceme říci, že by recenzované dílo bylo bez jakýchkoli nedostatků a problémů. Souvisí to přirozeně s tím, že je to práce svého druhu průkopnická.

Především se spolu s J. Horeckým domnívám, že by terminologické slovníky měly být dvojjazyčné, resp. vícejazyčné, nikoli překladové.⁵ Termíny se totiž obvykle nepřekládají, ale terminologickému systému jednoho jazyka odpovídá terminologický systém v druhém jazyce. Máme proto za to, že ekvivalenty řídké nebo málo užívané do OLM nepatří, a to ani do závorek, např. u hesla *корона* — výboj (obsahově je také nepřesné, neboť *корона* není jakýkoli výboj, ale jen určitý druh elektrického výboje).

Do OLM nepatří podle našeho názoru výrazy typu *компенсационный*, které by měl umět každý maturant správně derivovat; doplnili bychom ovšem v seznamu základních slovtvorných elementů na s. 148 složený formant *-ационный*, anebo, ještě lépe, připojili bychom celý produktivní slovtvorný model:

substantivum na *-ация* + formant *-онный* → adj. na *-ационный*

např. *компенсация* → *компенсационный*

Za zbytečné považujeme uvádění běžných substantiv typu *квкфа*, která si posluchači museli už dávno osvojit na SVVŠ.

³ V plném Zásahu a téměř v doslovném znění publikoval tyto zásady O. Man již dříve, a to v článku *Zásady pro zpracování odborného lexikálního minimo*, RJ 16, 1965/66, 53–58 a pak ve zhuštěné podobě ve stati *Některé problémy odborného dvojjazyčného (rusko-českého) slovníku*, CsRus 12, 1967, 162–167.

⁴ *Rusko-český slovník lingvistické terminologie*, Praha 1960 a *Rusko-český lékařský slovník*, Praha 1966. O. Man se již dříve podílel na zpracování prvních dvou dílů *Velkého rusko-českého slovníku*, Praha 1952 a 1953.

Především se spolu s J. Horeckým domnívám, že by terminologické slovníky měly být dvojjazyčné, resp. vícejazyčné, nikoli překladové.⁵ Termíny se totiž obvykle nepřekládají.

⁵ Srov. J. Horecký, recenze sborníku *Лингвистическая терминология и прикладная топонимика*, Институт языкознания АН СССР, Москва 1964, která vyšla v ČSTC 4. 1965, 59.

Ve slovníku jsou substantiva zaregistrována tak, že za základním slovníkovým tvarem hesla následuje vždy jen koncovka gen. sg. Plně souhlasíme s tím, že se neuvádí rod, neboť právě koncovka gen. sg. implikuje rodové rozlišení — to je chvalyhodné novum oproti dosavadní naší lexikografické praxi —, avšak v těch případech, kde se některé tvary substantiva odchylují od základního paradigmatu, je naprosto nezbytné zaregistrovat též tuto skutečnost, např. u hesla *продов*, -a chybí v OLM koncovka nom. pl. -á.

Chápeme, že je vhodnější — a také je to v lexikografické praxi běžné — uvádět sousloví typu sloveso + substantivum pod slovesem, nelze to však odůvodňovat sémantickou důležitostí jednoho z členů sousloví (s. 16). Tak např. ve slovním spojení *произвести работу* budeme asi sotva považovat sloveso za sémanticky (rozumějme lexikálně sémanticky) závažnější. Je ovšem další otázkou, zda takováto běžná slovní spojení patří do OLM.

Sousloví u jednotlivých hesel by měla být z praktických důvodů seřazena abecedně; v některých případech tomu tak není, např. u hesla *выпрямитель, действие* aj.

Slovníku by dále podle našeho názoru prospělo, kdyby v odůvodněných případech zafixoval v hranatých závorkách též fonetickou transkripci slov, resp. částí slov, kde může dojít k chybné výslovnosti, např. *коэффициент* [-ient] — tj. *никоти* [-ijent], *конденсатор* [-de-] — tj. *никоти* [-d'e-].

Autoři se na několika místech opakují; např. o tom, kde bylo OLM zpracováno a na jaké texty zaměřeno, se čtenář dovídá na s. 4 a opět (téměř týmiž slovy) o dvě strany dále. Na s. 13 si autoři odporují: „U všech kritérií je třeba pamatovat, že se navzájem doplňují i omezují, tzn. že platnost některého z nich nemůže (?) být omezena jinými kritérii.“

Rušivě působí několik pravopisných prohešek v českém textu, které se vloudily do recenzované práce, např. *zhromážděno* (s. 4), osvojení slovní zásoby ve všech *jejich* složkách (s. 6). Nechybějí ani tiskové přehmaty: *konstantní* místo *konstantní* (2× na str. 7), *reakci* místo *rekcí* (s. 10,) *distriuční* místo *distribuční* (s. 12) aj.

Grafické úpravě lze vytknout špatnou čitelnost některých stran (např. s. 56). Přílišná zhuštěnost textu způsobila, že na některých místech je český ekvivalent už částečně umístěn proti dalšímu ruskému heslu, např. u frazeologického spojení *предположим, что...*

Přes tyto kritické připomínky je celkový dojem z posuzovaného díla kladný. Je to práce svým způsobem průkopnická a v každém případě záslužná. Nepochybuji o tom, že ji uvítají všichni ruštináři, kteří vyučují ruské technické terminologii.

Jiří Jiráček

Bernard Quemada: Les dictionnaires du français moderne 1539—1863, Paris, Didier 1968, 683 pages.

Cette étude sur l'histoire, les types et les méthodes des dictionnaires français à partir de 1539 (R. Estienne: *Dictionnaire françois-latin*) jusqu'à 1863 (19 dictionnaires dont celui de Littré) est un ouvrage monumental de caractère descriptif et historique. Les presque sept cents pages de grand format (16 × 24 cm) doivent être suivies de la bibliographie générale des répertoires lexicographiques qui est en préparation et qui doit paraître en tant que tome II des *Dictionnaires du français moderne*.

En spécialiste expérimenté, M. B. Quemada, directeur du Centre d'Etude du Vocabulaire français, a entrepris un ouvrage laborieux et délicat. La première partie de son livre — intitulé „Histoire et typologie des dictionnaires français“ — a pour but d'inventorier le plus grand nombre possible de dictionnaires de la période étudiée et d'en dégager les grands principes méthodologiques et les techniques respectives. Nous trouvons très instructifs les deux représentations graphiques de la distribution typologique des dictionnaires à la page 21 et le schéma typologique à la page 38 où l'auteur distingue les dictionnaires monolingues et plurilingues qui, à leur tour, se divisent en hétéroglosses et homoglosses. Ceux-ci peuvent être répartis en dictionnaires de l'ancienne langue et en dictionnaires de dialectes et patois; ceux-là, en multilingues (pasigraphiques) et bilingues de langues anciennes ou vivantes.

Après nous avoir informé des buts des dictionnaires monolingues, bilingues et multilingues, l'auteur accède à l'étude des dictionnaires bilingues dont l'une des langues est le français, l'autre, le latin ou l'une des 36 langues vivantes qui ont intéressé les Français de l'époque étudiée. M. Quemada a trouvé 106 dictionnaires français-allemand, 84 français-anglais, 62 français-italiens, etc.

On lira avec intérêt ce que l'auteur constate à propos des dictionnaires qu'il appelle semi-bilingues „dans lesquels la langue objet est utilisée aussi pour des commentaires ou